

سامانه اطلاعاتی و امنیتی فدراسیون روسیه

عباس ذوالفقاری

تابستان ۱۳۹۵

سرنشانه	ذوالفقاری، عباس، ۱۳۶۰ -
عنوان و نام پدیدآور	سامانه اطلاعاتی و امنیتی فدراسیون روسیه/ عباس ذوالفقاری، ویراستار علمی حمیدرضا رفعتی.
مشخصات نشر	تهران: دانشکده علوم و فنون فارابی، مرکز پژوهش‌های علمی، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	۱۹۲ ص: جدول، نمودار (بخشی رنگی).
شابک	۱۵۰۰۰۰ ریال-۴۳-۷۳۷۶-۶۰۰-۹۷۸
موضوع	سازمان اطلاعاتی - روسیه شوروی
موضوع	سامانه‌های امنیتی - روسیه شوروی
نوع	سازمان اطلاعاتی - تدابیر امنیتی
شناسه سروده	رفعتی، حمیدرضا، ویراستار
شناسه افزوده	دانشکده علوم و فنون فارابی، مرکز پژوهش‌های علمی
رده‌بندی کنگره	UB ۲۵۱ ۱۳۹۵ /۹۳۹
رده‌بندی دی‌سی	۳۳۷/۱۲۰۹۴۷
شماره کتابشناسی:	۴۲۶۵۶۹۳

اشاره به دانشکده علوم و فنون فارابی

نام کتاب: سامانه اطلاعاتی و امنیتی فدراسیون روسیه

مؤلف: عباس ذوالفقاری

ویراستار علمی: حمیدرضا رفعتی

ویراستار ادبی: علی افضل

صفحه‌آرا: حسین حجت‌الاسلامی

طرح جلد: علیرضا قلیچ‌خانی

شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

قیمت: ۱۵۰۰۰۰ ریال

نوبت چاپ: اول تابستان ۱۳۹۵

کلیه حقوق اعم از چاپ، تکثیر و نسخه‌برداری برای ناشر محفوظ است. (نقل مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است).

تلفن ناشر: ۲۹۹۴۲۶۵۸ صندوق پستی: ۴۵۷۳ - ۱۹۳۹۵

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	ت
مقدمه.....	ج
فصل اول: قوانین بالادستی در حوزه اطلاعات و امنیت.....	۱
فصل دوم: نهادها و سازمان‌های نظارتی و بالادستی.....	۲۳
فصل سوم: سازمان‌های اطلاعاتی داخلی.....	۶۳
سرویس امنیت - رال (اف.ام.ب).....	۶۴
سرویس فدرال کنترل مایع و ددرات.....	۹۲
اداره کل برنامه‌های ویژه ریاست - مهوری (گ.پ).....	۹۵
سرویس فدرال کنترل قاچاق مواد مخدر - اف.اس.ک. (ن).....	۱۰۰
سرویس فدرال گمرک.....	۱۰۶
سرویس فدرال حراست.....	۱۱۱
وزارت کشور (ام.ود).....	۱۱۷
فصل چهارم: سازمان‌های اطلاعاتی خارجی.....	۱۲۸
سرویس اطلاعات خارجی (اس.وی.آر).....	۱۲۹
اداره کل اطلاعات ستاد کل نیروهای مسلح (جی.آر.یو).....	۱۳۹
اداره توبوگرافی نیروهای مسلح فدراسیون روسیه.....	۱۵۸
مرکز ضد تروریسم کشورهای مشترک‌المنافع.....	۱۶۳
منابع و مأخذ.....	۱۷۴

پیشگفتار

از گذشته عنصر اطلاعات از عناصر مهم قدرت هر کشور بوده و مورد توجه ویژه حاکمان و سیاستمداران قرار داشته است. رشد فزاینده علم در عصر حاضر و تأثیر آن بر حوزه اطلاعات، اهمیت قدرت اطلاعاتی را بیش از پیش آشکار ساخته است؛ به گونه‌ای که امروزه کارزار اطلاعاتی نه تنها بین کشورهای متخاصم بلکه بین کشورهای رقیب و حتی دوست نیز به منظور دستیابی به حداکثر منافع در جریان است. این امر ضرورت شناخت صحیح و جامع نسبت به ساختار اطلاعاتی و امنیتی کشورهای متخاصم، رقیب و دوست را روشن می‌سازد. بدیهی است پس از عبور از مرحله شناخت، به تدریج اشراف اطلاعاتی نسبت به این ساختارها شده و جلوگیری از غافلگیری ساختار اطلاعاتی و امنیتی خودی ثمره این اشراف اطلاعاتی خواهد بود.

به زعم بسیاری از سالاران در عرصه اطلاعات، با گذشت بیش از بیست سال از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی و دگرگونی سامانه اطلاعاتی و امنیتی آن کشور از یک سو و تشکیل سامانه جدید اطلاعاتی و امنیتی فدراسیون روسیه در اواسط دهه نود میلادی، کتاب درخور توجهی در خصوص سامانه جدید این کشور صورت نگرفته و همچنان جای چنین پژوهشی در سازمان‌های اطلاعاتی و امنیتی کشور خالی است. هرچند سازمان‌ها و نهادهای اطلاعاتی کشور، متناسب با نیاز تخصصی خود در قالب جزوات و گزارش‌های اطلاعاتی اقدام به تهیه مطالبی در خصوص بخشی از این سامانه نموده‌اند اما به دلیل عدم جامعیت و فقدان تصویر واضح از روابط بین اجزای سامانه جدید اطلاعاتی و امنیتی این کشور، بهره کافی حاصل نشده است.

لازم به توضیح است که در این کتاب از واژه «سامانه» معادل واژه لاتین **system** کاملاً هدفمند و با توجه کامل به تعریف سیستم استفاده شده است؛ بدین معنا که تمامی اجزای سامانه اطلاعاتی و امنیتی فدراسیون روسیه اعم از قوانین اطلاعاتی و امنیتی و ظرفیت‌های قانونی مرتب بر فعالیت سازمان‌های اطلاعاتی و امنیتی، ترجمان‌ها و سازمان‌های نظارتی و بالادستی، سازمان‌های اطلاعاتی داخلی و سازمان‌های اطلاعاتی

خارجی؛ اشارات گذرا به ورودی‌ها و خروجی‌های سیستم امنیتی، بازخوردها و سازمان‌های مسئول در این حوزه، تقسیم‌کار صورت گرفته بین این سازمان‌ها و نیز روابط موجود بین آن‌ها، فرایند تصمیم‌سازی برای مسئولین و ... توصیف و تشریح شده‌اند. نکته دیگر اینکه در این کتاب علاوه بر سامانه اطلاعاتی، سامانه امنیتی فدراسیون روسیه نیز مورد توجه قرار گرفته است.

در پایان یادآور می‌شوم که این اثر خالی از اشکال نیست و قطعاً نوشته‌های بعدی در این حوزه باعث غنا و پربار شدن آن خواهد شد.

با بروز پدیده جهانی شدن و برداشته شدن مرزها تحولات بسیار عظیم و ماهوی در سرویس‌های اطلاعاتی و نقش و جایگاه آن‌ها پدید آمده است. این تحولات آن‌قدر چشمگیر است که به تبع آن‌ها گاه صاحب‌نظران را نیز نسبت به سرویس‌های اطلاعاتی تغییر داده است. بسیاری از صاحب‌نظران عرصه امنیت و سیاست معتقدند سرویس‌های اطلاعاتی بنا به مقتضیات زمان و عصر حاضر در معادلات سیاسی-امنیتی حالت دولت سایه را پیدا کرده‌اند. برخی چنین وانمود می‌کنند که سرویس‌های اطلاعاتی دولت‌ها را در عرصه‌های داخلی، خارجی و بین‌المللی راهبری می‌کنند. (عاصف و سعد العیسوی، ۱۳۸۸: ۱۱)

پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی و تحول در ساختار اطلاعاتی و امنیتی این کشور، سامانه اطلاعاتی و امنیتی جدید فدراسیون روسیه شکل گرفت. این سامانه درواقع یک سیستم متشکل از مجموعه‌ای از اجزاء نهادها است که موضوعات اطلاعاتی و امنیتی ورودی آن و تصمیمات اجرایی و اقدامات خروجی آن هستند همچنین ارگان‌ها و سازمان‌های نظارتی وظیفه بازخورد گیری و نظارت بر سیستم را بر عهده دارند. بر این اساس در رأس این سامانه قوانین اطلاعاتی و امنیتی، ارگان‌ها و سازمان‌های نظارتی و بالادستی و در سطوح پایین‌تر آن سرویس‌های اطلاعاتی تخصصی نام از داخلی و خارجی قرار دارند. از لحاظ گسترش مکانی این سامانه از رأس قدرت یعنی رییس جمهور روسیه تا دورترین نقاطی که یکی از مأموران این سامانه مشغول به فعالیت است، برای مثال مأموران جمع‌آوری اطلاعات فنی مستقر بر روی ناوهای روسیه در آسیای بین‌المللی) گسترش یافته است.

امنیت هر کشور در ابعاد مختلف اعم از سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، زیست‌محیطی و نظامی از اهمیت بسیار بالایی برخوردار است. در این میان امنیت نظامی به لحاظ ماهیت اغلب عینی و دیرینگی بیشتر نسبت به دیگر ابعاد امنیت از اهمیت بیشتر و به عبارت صحیح‌تر اهمیت ملموس‌تری برخوردار است.

جمهوری اسلامی ایران به عنوان یک قدرت منطقه‌ای و فدراسیون روسیه به عنوان یک قدرت جهانی در طول تاریخ روابط دوجانبه، نوساناتی در سنگینی فرصت به نفع یکی و تهدید به ضرر دیگری داشته‌اند؛ این رابطه فرصت-تهدید ایران و روسیه در دو بعد قابل بررسی است؛ نخست در ایفای نقش انفرادی به دلیل همسایگی و مجاورت جغرافیایی و دوم ایفای نقش منطقه‌ای و جهانی. برای مثال ارتقای توان نظامی ج.ا.ا به خودی خود تهدیدی برای فدراسیون روسیه به عنوان همسایه شمالی محسوب می‌شود. از سوی دیگر حضور سیاسی، اقتصادی و امنیتی ج.ا.ا در کشورهای شوروی سابق به عنوان حیاط خلوت روسیه و یا ورود به دیگر عرصه‌های رقابتی مانند انرژی باعث ظهور فرصت برای ایران و تهدید برای روسیه خواهد شد.

سامانه‌های اطلاعاتی و امنیتی دو کشور موظف‌اند در راستای از بین بردن تهدیدات و ایجاد و بهره‌برداری از فرصت‌ها، اقدام به جمع‌آوری اطلاعات و عملیات اطلاعاتی در ابعاد مختلف امنیت اعم از سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، نظامی، فرهنگی و زیست‌محیطی نموده و نتیجه اقدامات خود را در اختیار سیاست‌گذاران کشور متبوع خود قرار دهند و بدین ترتیب در تصمیم‌گیری آن‌ها مؤثر باشند. بداست که کارزار اطلاعاتی بین دو کشور همواره وجود داشته است. اخراج دیپلمات‌های طرفین به اتهام جاسوسی، دستگیری افراد مقیم و یا شهروندان به اتهام جاسوسی، نفوذ مأموران اطلاعاتی هر یک از طرفین (برای مثال نفوذ اطلاعاتی حزب توده در ارکان حکومتی ایران) همه از مواردی هستند که بر این مدعا هستند. پرواضح است برنده واقعی این کارزار سیستم اطلاعاتی هر دو کشور است که شناخت صحیح و جامعی از طرف مقابل خود داشته باشد و با اتکال بر این شناخت ضمن پیش‌بینی رفتارهای سیستم اطلاعاتی و امنیتی مقابل، نیل به اهداف خود را طرح‌ریزی و اجرا نماید. سابقه سرویس‌های اطلاعاتی روسیه به شکل امروزی به اوایل قرن ۱۹ برمی‌گردد؛ شکل‌گیری و انحلال سرویس‌ها و سازمان‌های مختلف اطلاعاتی و امنیتی در نیمه نخست قرن نوزدهم در این کشور ادامه یافت تا اینکه در نهایت در سال ۱۹۵۳ «کمیته امنیت دولتی» یا همان کا.گ.ب بنیان نهاده شد. کا.گ.ب و در کنار آن اطلاعات ارتش به عنوان

سرویس‌های اطلاعاتی بلوک شرق شبکه اطلاعاتی خود را در اکثر کشورهای جهان گسترانند. ایران به دلیل حضور در اردوگاه غرب و پیشانی بلوک غرب در مواجهه با بلوک شرق از اهمیت خاصی برای این سرویس برخوردار بود و حضور و فعالیت‌های گسترده این سرویس در ایران در سال‌های قبل از فروپاشی شوروی مؤید این مطلب است. لکن باید در نظر داشت که طرف مقابل سرویس‌های شوروی، سازمان امنیت و اطلاعات کشور «ساواک» بود که از حمایت اطلاعاتی، آموزشی و تجهیزاتی سرویس‌های اطلاعاتی بلوک غرب به رهبری آمریکا برخوردار بود لذا ایران به‌ویژه در دوران جنگ سرد عرصه کارزار اطلاعاتی و ک‌های شرق و غرب بود و عملاً به دلیل شناخت بسیار خوبی که با حمایت طرف غربی از سرویس‌های شوروی حاصل شده بود سرویس‌های اطلاعاتی ایران با قدرت در سرزمین حریف فعالیت کرده و با اقدامات سرویس‌های حریف در خاک خودی مقابله می‌نمودند. در مجموع می‌توان ادعا کرد ساواک در مقابله با سرویس‌های روسی و فعالیت اطلاعاتی در سواخت شوروی کارنامه مثبتی داشته است. (کوزیچکین، ۱۳۷۶: ۱۹۹)

پس از فروپاشی شوروی و به تبع آن، دلال کا.گ.ب و تشکیل سرویس‌های اطلاعاتی جدید با مأموریت‌ها و اختیارات خاص از یک سو و تغییر شرایط جهانی نظیر پیروزی انقلاب اسلامی در ایران، قطع حمایت‌های غرب از ایران و حتی عداوت این کشورها با ج.ا.ا، تغییر بسیاری از تهدیدها و فرصت‌ها بر مبنای ارزش‌های انقلاب، بروز برخی تهدیدات جدید نظیر تروریسم و ... شرایط جدیدی را پیش من سامانه اطلاعاتی و امنیتی دو کشور به‌ویژه ج.ا.ا قرارداد که بیش از هر زمان اهمیت شناخت سامانه جدید اطلاعاتی و امنیتی روسیه را الزامی ساخت. درواقع سامانه اطلاعاتی و امنیتی جدید با اجزاء، ساختار و مأموریت‌های جدیدی ایجاد شده که شناخت آن حائز اهمیت است.

ضرورت انجام چنین پژوهش‌هایی زمانی مشخص می‌شود که چنان چه کار جدی و عمیقی بر روی ساختار جدید اطلاعاتی و امنیتی فدراسیون روسیه انجام نشود سامانه اطلاعاتی و امنیتی خودی در برخورد با این سامانه دچار غافل‌گیری خواهد شد. ضمن

آنکه رفتارهای سامانه جدید روسیه بر ابعاد مختلف امنیت ملی ج.ا.ا از جمله امنیت نظامی تأثیر دارد و عدم توجه به شناخت صحیح و کامل از آن لطمات جبرانناپذیری به همراه خواهد داشت.

www.ketab.ir